

Participatie als fundament van burgerrechten

De discussie over participatie in voorzieningen voor jonge kinderen past in een breder debat over politieke en sociale participatie, die – zowel in Italië als meer algemeen in de Westerse democratische wereld – een aantal interessante en soms tegenstrijdige wendingen neemt.

DOOR: PAOLA CAGLIARI – De recente aandacht voor participatie wordt gedreven door een nieuwe energie, een vitaliteit die komt bovendrijven in een situatie van economische crisis en de beperking van kansen en rechten die deze met zich meebrengt. Toch blijft het discours dikwijls sectorgebonden en representeert het niet altijd een nieuwe sociale en maatschappelijke visie op de relatie tussen burger en overheid, tussen gemeenschap en individu, tussen het publieke en het private domein.

Waarom is dit nieuwe politieke denkkader relevant als we het hebben over de participatie in de *nido* ('nest', kinderopvang van 0 tot 3 jaar) en *scuola dell'infanzia* (peuter/kleuteronderwijs van

3 tot 6 jaar), plaatsen van opvoeding en zorg, die in de ogen van iedereen gastvrij en vertrouwd zijn, waar ouders mensen vinden die op een deskundige manier naar hen luisteren, die hen adviseren en hen instrumenten geven om betere ouders te worden? Het is relevant omdat het vandaag, op het moment dat voorzieningen voor jonge kinderen steeds meer ter discussie staan, nodig is een grammatica te ontwikkelen die de identiteit van voorschoolse voorzieningen herdefinieert. Hierbij moet worden uitgegaan van de participatie van de gemeenschap en gezinnen in het pedagogische, organisatorische, culturele en maatschappelijke project van de *nido* en de *scuola dell'infanzia*.

De *nido* en de *scuola dell'infanzia* zijn niet louter plaatsen waar kinderen worden opgevangen in de afwezigheid van hun ouders en die hen fundamentele leerervaringen bieden voor hun latere ontwikkeling. Ze vormen ook een invulling van het recht van kinderen om hier en nu deel te nemen aan het publieke leven. Kinderen moeten publieke ruimtes in de maatschappij kunnen innemen, waar ze hun eigen cultuur kunnen ontwikkelen, die voluit kan participeren in de culturele ontwikkeling van de maatschappij als geheel. Dit essentiële punt is terrein aan het verliezen, als het al ooit een belangrijke plaats heeft ingenomen, in de geesten van politici, praktijkmedewerkers, ouders en burgers.

Veel van de huidige pedagogische modellen die gebaseerd zijn op het achterstandsdenken, zeker in de *nido*, duwen de aandacht voor participatie in de vergeethoek. Dit zijn veelal gezinspedagogische theorieën, die vertrekken vanuit een diepgeworteld idee van de kwetsbaarheid van kleine kinderen, die zich baseren op een bevoorrechte relatie van een 'professionele' volwassene met de kinderen en de gezinnen en die van hieruit de ouders willen leren hoe ze 'goede' ouders kunnen worden.

We hebben de afgelopen jaren meerdere malen vastgesteld hoe dit idee van de zwakke ouder, die onderricht en oriëntering nodig heeft, door voorzieningen in verschillende delen van Italië werd verwoord, zonder hier tegenover een beeld te schetsen van de competenties en burgerrechten van de ouders. Dit heeft bijgedragen tot de versterking van de identiteit van de voorzieningen, zeker van die voor jonge kinderen, als een antwoord op de steeds groter wordende behoeften van gezinnen, veroorzaakt door de verzwakking van familienetwerken en deregulering van de arbeidsmarkt.

Inspiratie

Het ontstaan van deze voorzieningen, zeker in een stad als Reggio Emilia die een belangrijke bijdrage leverde aan de ontwikkeling van voorschoolse voorzieningen in Italië, kan inspiratie

bieden voor het opnieuw overdenken van het begrip participatie. Terugkijkend naar ons beginpunt is belangrijk te kunnen zien en begrijpen hoezeer wij geworteld zijn in een collectieve en participatorische geschiedenis. Het biedt ons nieuwe instrumenten om veranderingen te interpreteren en de toekomst vorm te geven.

Aan het ontstaan van de scholen lagen verschillende maatschappelijke bewegingen ten grondslag, eerst en vooral de vrouwenbeweging, die politieke en praktische antwoorden formuleerde waarin de rechten van alle betrokkenen op elkaar afgestemd werden. Bewegingen die zich op een nieuwe manier verweven wisten met het beleid en de instellingen, zonder hun identiteit te verliezen, en zo een compleet nieuw en belangrijk fenomeen creëerden. Bewegingen die concrete doelen hadden, maar tegelijkertijd ook de capaciteit om een brede visie te formuleren op een maatschappelijk project van de toekomst. Directe actie en strijd die nooit geduldig wachtte, maar de verantwoordelijkheid nam te handelen, te realiseren, 'vorm te geven' (in de fysieke en metaforische zin) en zo de condities creëerde waardoor de beleidsverantwoordelijken en financiers geen obstakels of excuses meer hadden. Vanuit deze dynamiek werden de eerste voorzieningen voor jonge kinderen geboren, onverbreekbaar verbonden met een sociale cultuur die, dankzij de aanwezigheid van niet-academische pedagogen (Loris Malaguzzi, Bruno Ciari, Sergio Neri, om alleen de belangrijkste te noemen) vanaf het prille begin sterk was ingebed in het pedagogisch discours.

Sterke ideeën

Het beeld van kwetsbare, zwakke kinderen, object van zorg, bescherming of opleiding, is vervangen door een beeld van competente kinderen, die samen met leerkrachten/opvoeders hun kindercultuur ontwikkelen. Ouders/gebruikers of klanten krijgen de rol van actieve deelnemers in het pedagogisch project; ouders als burgers, met het recht om deel te nemen, erkenning te krijgen en gehoord te worden. Het idee van opvoeding als iets technisch, een procedure om – volgens leeftijd – zorg, bescherming en instructie te garanderen, is vervangen door de idee van opvoeding als publieke en gedeelde opdracht, die op zich universeel van karakter moet zijn en die gezien wordt als een maatschappelijke taak. De nido en scuola dell'infanzia als een antwoord op de behoeften van gezinnen is vervangen door een identiteit als *piazza* of pleinen voor groepen

burgers die op deze plaatsen reflecteren over kind zijn, kinderrechten en het daaruit voortvloeiende beleid; plaatsen waar iedereen verantwoordelijkheid opneemt en zich thuis voelt.

De participatorische nido en scuola introduceren een specifiek lexicon, dat geen vaagheid toelaat. Participatie vervangt de grammatica en woordenschat die vertrekt vanuit 'behoeften', die vandaag verontrustend dominant is, door een taalgebruik dat vertrekt vanuit 'rechten': rechten van kinderen, van leerkrachten en van ouders, die geen tegenspelers zijn, maar onderling afhankelijk van elkaar in het bepalen en bewaken van de kwaliteit van de nido en scuola dell'infanzia.

Kennisdemocratie

We geloven dat deze processen een echte kennisdemocratie kunnen creëren die mensen in staat stelt te reflecteren, te communiceren en de soms tegenstrijdige informatie die op hen afkomt te verwerken, om zo de nodige politieke en sociale competenties te ontwikkelen, zowel individueel als op maatschappelijk vlak. Ik wil onderstrepen dat deze actieve participatie door volwassenen in een collectief project van dialoog en uitwisseling, met botsende ideeën in een voortdurende spanning en binnen een zoektocht naar consensus, een belangrijke pedagogische context creëert voor kinderen. Zij halen immers, zoals Malaguzzi stelde, hun voorbeelden niet uit de hemel, maar van volwassenen die handelen naar de waarden waar ze voor staan. De organisatorische keuzes en relationele dynamieken in de nido en scuola dell'infanzia bepalen het beeld op mensen en relaties dat kinderen van jongs af aan mee krijgen. Vanuit dit gezichtspunt is participatie niet zomaar een activiteit, maar een essentieel kenmerk van een voorziening.

Tenslotte wil ik het belang benadrukken van de relaties die in de nidi en scuole dell'infanzia zijn ontwikkeld voor de sociale rijkdom van een plaatselijke gemeenschap. Een bijdrage die volgens mij is toe te schrijven aan voorzieningen die ontstaan zijn vanuit een sterke investering vanuit deze gemeenschap zelf. Participatie moet een doorgedreven en nauwgezette dynamiek hebben, maar mag niet worden ingelijfd in rigide structuren en organisaties, omdat deze het risico in zich dragen zich te richten op hun eigen voortbestaan en zelfbestending.

De vitaliteit van participatie wordt gevoeld door open, pluralistische, inclusieve dimensies waar vertegenwoordiging wordt vervangen door persoonlijke verantwoordelijkheid, door de band met de gemeenschap als collectiviteit, en door transparantie. Dit is waarom participatie moet worden ervaren en verwacht; ervaren in de nido en scuola als een proces, een dialoog en een fusie tussen alledaagse ervaringen en bredere sociale thema's. Het is de taak van participatorische voorzieningen om de verschillende vragen naar 'betekenis' die ouders voortdurend opwerpen, te vertalen in voorstellen en sociale en maatschappelijke eisen. We moeten van beleidsmakers en uitvoerende overheden verwachten dat ze, door te luisteren naar deze voorstellen en vragen, de participatie van ouders, praktijkmedewerkers en kinderen integreren in besluitvormingsprocedures die hen aanbelangen.

*Paola Cagliari, pedagoge, is momenteel directrice van het Istituzione Scuole en Nidi d'Infanzia van de Gemeente Reggio Emilia.
E: paola.cagliari@municipio.re.it*

Foto's: Scuole e Nidi d'Infanzia - Istituzione del Comune di Reggio Emilia